

საკანონმდებლო სიხსენი

ფულის გათეთრების სანინალმდეგო სისტემა საქართველოში

დავით ბაზაიაშვილი*
ნიმუ ჩოხელი*

1. შესავალი

ბოლო ათი წლის განმავლობაში საერთაშორისო თანამეგობრობის განსაკუთრებული ძალისხმევით მიმართული დანაშაულებრივი საქმიანობიდან (იარაღით, ნარკოტიკული ნივთიერებებით, ადამიანებით ვაჭრობიდან და სხვ.) მიღებული ფულადი სახსრების არა მარტო შენიღბვის, არამედ ამ სახსრებით ტერორიზმის დაფინანსების წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ. აღნიშნული საკითხი საქართველოსთვისაც მეტად აქტუალურია და ამას რამდენიმე ფაქტორი განაპირობებს: საქართველოში, სადაც, ოფიციალური სტატისტიკის თანახმად, ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილი დაახლოებით 60%-ს შეადგენს, ძალზე მწვავედ დგას გადასახადებისაგან თავის არიდებისა და კონტრაბანდის პრობლემა; ქვეყანაში მაღალია კორუფციის დონე; გარდა ამისა, საქართველო ევროპისა და აზიის გადაკვეთაზე მდებარეობს, სადაც იარაღითა და ნარკოტიკებით მოვაჭრეთა მარშრუტი გადის. ყოველივე ეს დიდძალი უკანონო ქონების დაგროვების წყაროა, რისი შემდგომი ეტაპი ამ ქონების შენიღბვა, მისთვის კანონიერი სახის მიცემაა. ამასთან, დიდია ალბათობა, რომ ასეთი ქონება კვლავ დანაშაულის ჩასადენად იქნეს გამოყენებული. მიუხედავად ამისა, ძნელია იმის თქმა, რომ ჩვენს ხელისუფლებას კარგად გაეცნობიერებინოს ფულის გათეთრების ფენომენი და ის საფრთხე, რომელსაც იგი უქმნის ეროვნულ ეკონომიკას, საზოგადოებრივ უსაფრთხოებას და ზოგადად სახელმწიფოს. ამდენად, ამ საკითხის მოწესრიგებისადმი სახელმწიფოს ინტერესი (რომელიც „უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ კანონის მიღებით გამოვლინდა) ჩვენი ხელისუფლების დამოუკიდებელი, თვითმყოფადი პოლიტიკური ნების ნაყოფი არ ყოფილა. ისევე, როგორც მრავალი სხვა პროგრესული იდეა, აღნიშნული საკითხიც დღის წესრიგში დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების ზეგავლენით დაისვა. კერძოდ, უკანონო შემოსავლების ლეგალიზაციის წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში პრევენციული საკანონმდებლობის შექმნა და შესაბამისი ღონისძიებების გატარება როგორც ევროპის საბჭოს,¹ ისე საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მოთხოვნა იყო. გარდა ზემოაღნიშნულისა, ფულის გათეთრების სანინალმდეგო მექანიზმების დანერგვის პროცესი გარკვეულწილად დააჩქარა იმ გარემოებამ, რომ საქართველოს ფულის გათეთრების წინააღმდეგ ფინანსური ქმედების სპეციალური ჯგუფის (FATF)² მიერ შემუშავებული ე.წ. არაკოოპერირებადი (არამოთანამშრომლე) ქვეყნების სიაში³ მოხვედრა დაემუქრა.

* „ჯეპლაკის“ ექსპერტი სამართლებრივ საკითხებში.

¹ საქართველო შეუერთდა ევროპის საბჭოს 1990 წლის კონვენციას „ფულის გათეთრების, დანაშაულებრივი საქმიანობის შედეგად მოპოვებული შემოსავლების მოძიების, ამოღებისა და კონფისკაციის შესახებ“, რომლის თანახმადაც იკისრა ვალდებულება, უკანონო შემოსავლების ლეგალიზაციის წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში შეექმნა პრევენციული საკანონმდებლო ბაზა და შესაბამისი ღონისძიებები გაეტარებინა.

² ფულის გათეთრების წინააღმდეგ ფინანსური ქმედების სპეციალური ჯგუფი (FATF) არის საერთაშორისო მთავრობათაშორისი ორგანიზაცია, რომელიც 1989 წელს დააფუძნა G-7-ის სამიტმა და რომლის მთავარი მიზანია შეიმუშავოს და გაავრცელოს ფულის გათეთრების წინააღმდეგ ბრძოლის პოლიტიკა ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე.

³ FATF-ის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინიციატივა იმ ქვეყნებისა და ტერიტორიების განსაზღვრაა, სადაც ფულის გათეთრების სანინალმდეგო სისტემებს სერიოზული ნაკლოვანებები აქვთ, რაც ხელს უშლის საერთაშორისო თანამშრომლობას ამ სფეროში. არაკოოპერირებად ქვეყანად კვალიფიცირების შედეგად FATF-ის წევრმა სახელმწიფოებმა შესაძლოა შეზღუდონ, მკაცრი კონტროლის ქვეშ მოაქციონ ან, უკიდურეს შემთხვევაში, საერთოდ აკრძალონ ასეთ ქვეყანასთან ფინანსური ოპერაციების (გარიგებების) განხორციელება და, შესაბამისად, არაკოოპერირებადი ქვეყნის საფინანსო ინსტიტუტები იზოლაციაში აღმოჩნდებიან.

კანონპროექტი „უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ სპეციალური უწყებათაშორისი კომისიის მიერ მომზადდა. კანონპროექტის შემუშავებისას გათვალისწინებული იყო როგორც ევროპის საბჭოს 1990 წლის „ფულის გათეთრების, დანაშაულებრივი საქმიანობის შედეგად მოპოვებული შემოსავლების მოძიების, ამოღებისა და კონფისკაციის შესახებ“ კონვენციის (სტრასბურგის კონვენცია) დებულებათა მოთხოვნები, ისე FATF-ის ორმოცი რეკომენდაცია (1996წ.)⁴ და ევროპული კავშირის 1991 წლის 10 ივნისის 91/308/EEC დირექტივა (ევროპული კავშირის დირექტივა) ფინანსური სისტემების ფულის გათეთრების მიზნებისათვის გამოყენების აღკვეთის შესახებ. თუმცა გადაჭარბებული იქნებოდა იმის თქმა, რომ კანონში ზედმინეწით აისახა ზემოაღნიშნული საერთაშორისო აქტებით დადგენილი სტანდარტები. მეტიც, ზოგიერთი პრინციპული საკითხი საერთოდ უგულებელყოფილ იქნა. შედეგად მივიღეთ კანონი, რომელიც საკმაოდ „შერბილებულ“ ფულის გათეთრების სანინაალმდეგო რეჟიმს ქმნის, უტოვებს რა „ფულის გამთეთრებლებს“ კანონით განსაზღვრული მექანიზმებისათვის გვერდის ავლის უამრავ შესაძლებლობას. ამასთან, ყურადღების გარეშე რჩება ის სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტები, რომლებიც აუცილებელია გამოვლენილი სამართალდარღვევებისათვის ადეკვატური პასუხისმგებლობის დაწესებისა და შემდგომი დანაშაულის პრევენციისათვის. შესაძლოა, ამის მიზეზი ხელისუფლების ის მიდგომა იყოს, რომლის მიხედვით განვითარებადი ეკონომიკის პირობებში საქართველოს არ აქვს იმ ფუფუნების უფლება, რომ ზედმეტად სელექციურად მოეკიდოს ქვეყანაში ინვესტირებული კაპიტალის წყაროებს, ან ნაადრევად მიიჩნიოს საქართველოში ისეთი ახალი ინსტიტუტების შემოღება, რომლებიც თვით დიდი სამართლებრივი ტრადიციების ქვეყნებშიც ახლა მკვიდრდებიან. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, ამგვარი მიდგომა არაშორსმჭვრეტელურია და არ ითვალისწინებს, რომ ამ პრობლემაზე დაგვიანებული რეაგირება ხელს შეუწყობს ორგანიზებული დანაშაულის გაძლიერებას. არაეფექტიანი ფულის გათეთრების სანინაალმდეგო სისტემის პირობებში კრიმინალური დაჯგუფებები ადვილად აღწევენ ფინანსურ ინსტიტუტებში და შესაძლოა, ეკონომიკის მსხვილი სექტორები მათი კონტროლის ქვეშ აღმოჩნდეს. ქვეყნის კომერციული და ფინანსური სექტორები კი როდესაც ორგანიზებული დანაშაულის ზეგავლენის ქვეშ მყოფად აღიქმება, ეს ვნებს არა მარტო ცალკეული ფინანსური დაწესებულებების რეპუტაციას, არამედ ინვესტ ქვეყნის ეკონომიკაში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობის მკვეთრ შემცირებას. საბოლოო ჯამში კი კრიმინალური სამყაროს გაძლიერება მნიშვნელოვნად აფერხებს ქვეყნის საბაზრო ეკონომიკასა და დემოკრატიულ პრინციპებზე გადასვლის პროცესს.⁵

ქვემოთ შეგჩერდებით „უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ კანონით მოწესრიგებულ რამდენიმე ძირითად საკითხზე და იმ სისხლისსამართლებრივ მექანიზმებზე, ურომლისოდაც არაეფექტიანი იქნება სისტემა, რომელსაც ქმნის კანონი და მიუღწეველი დარჩება მიზანი, რომელზეც იგია ორიენტირებული. ამასთან, შევეცდებით, აღნიშნული პრობლემები მიმოვიხილოთ ამ სფეროში დადგენილი საერთაშორისო სტანდარტების ქრილში.

⁴ FATF-ის მიერ 1990 წელს შემუშავებული ორმოცი რეკომენდაცია (რომელიც საფუძვლიანად გადაისინჯა 1996 წელს) აყალიბებს ფულის გათეთრების სანინაალმდეგო ღონისძიებათა ძირითად ჩარჩოს, რომელიც უნივერსალური გამოყენებისაა. რეკომენდაციები მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორცაა: სისხლისსამართლებრივი მართლმსაჯულება და კანონის აღსრულება; ფინანსური სისტემა და მისი რეგულირება და საერთაშორისო თანამშრომლობა.

⁵ FATF-ის დოკუმენტი – „ძირითადი ფაქტები ფულის გათეთრების შესახებ“.

2. უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის ცნება

„უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ კანონის მე-2 მუხლის „ა“ პუნქტი იძლევა უკანონო შემოსავლის ცნების განმარტებას. დეფინიციის თანახმად, ეს არის ქონება, რომელიც პირმა „მიიღო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულის (მათ შორის, იარაღით ვაჭრობის, ნარკოტიკული დანაშაულის, ტრეფიკინგის, ტერორიზმის) ჩადენის შედეგად, გარდა საგადასახადო და საბაჟო სფეროებში დანაშაულების ჩადენის შემთხვევებისა“. აღნიშნული დებულება, პირველ რიგში, იმით იქცევს ყურადღებას, რომ იგი არ შეესაბამება სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლით გათვალისწინებულ ქმედებას, ანუ კანონი სრულად არ ასახავს იმ ქმედების ხასიათს, რომელიც დანაშაულადაა მიჩნეული და რომელიც დანაშაულის გამოვლენის ხელშეწყობისა და აღკვეთისთვისაცაა იგი მიღებული.

სისხლის სამართლის აღნიშნული ნორმის შემუშავებისას არჩეულ იქნა ე.წ. „ყველა დანაშაულის“ მიდგომა, ანუ ამ მუხლით კვალიფიცირდება იმ ქონების ლეგალიზაცია, რომელიც მიღებულია ნებისმიერი უკანონო საქმიანობის შედეგად. მართალია, ეს უკანასკნელი მუხლიც თავისთავად დახვეწას საჭიროებს (ვინაიდან ცნება „უკანონო“ საკმაოდ ფართო მნიშვნელობისაა და, გარდა სისხლის სამართლებრივი დანაშაულისა, მოიცავს, აგრეთვე, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევას), მაგრამ თუკი გამოვალთ იმ პრეზუმფციიდან, რომ ცნება „უკანონოში“ სისხლის სამართლის კოდექსის ავტორებმა დანაშაულებრივი იგულისხმეს, ამგვარი მიდგომა საკმაოდ პროგრესულად უნდა ჩაითვალოს. FATF-ი მოუწოდებს ქვეყნებს, ფულის გათეთრების ე.წ. „პრედიკატული სამართალდარღვევის“⁶ განსაზღვრისას მითითება გაკეთდეს ყველა დანაშაულზე⁷ და მსოფლიოს მრავალი განვითარებული ქვეყანა ამ მიდგომას იზიარებს (თუმცა ასევე არსებობს განსხვავებული მიდგომაც, როცა ძირითად დანაშაულთა წრე გარკვეული კრიტერიუმებითაა შეზღუდული, მაგ. დანაშაულისათვის გათვალისწინებული პატიმრობის ვადა).

ზემოაღნიშნულის მიხედვით, „უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ კანონის მე-2 მუხლის „ა“ პუნქტი, რომელიც, ერთი მხრივ, თითქოს ცდილობს განმარტოს სისხლის სამართლის კოდექსში არსებული დებულება, როცა მიუთითებს, რომ უკანონო შემოსავალი, რომელიც პირმა მიიღო „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულის... ჩადენის შედეგად“, მეორე მხრივ, გაუმართლებლად ზღუდავს ამ დანაშაულთა წრეს, როცა ამ ნორმის მოქმედების სფეროდან გამორიცხავს საგადასახადო და საბაჟო სფეროებში ჩადენილი დანაშაულების შედეგად მიღებულ ქონებას. საქართველოში არსებული გადასახებისაგან თავის არიდებისა და კონტრაბანდის მასშტაბების გათვალისწინებით აღნიშნული შეზღუდვა, ჩვენი აზრით, არამიზანშეწონილია, მითუმეტეს, რომ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003 წლის ვერსია) თანახმად, კონტრაბანდა შეტანილია ძირითად დანაშაულთა სავალდებულო სიაში⁸.

ამ კონტექსტში, აგრეთვე, გაუმართლებელია კანონის ამავე მუხლში ფრჩხილებში მოცემული ჩამონათვალი – იარაღით ვაჭრობის, ნარკოტიკული დანაშაულის, ტრეფიკინგისა და ტერორიზმის დანაშაულები. თუკი ეს იმდაგვარად უნდა იქნეს გაგებული, რომ პრედიკატულ დანაშაულთა წრე, რომელთან კავშირის ეჭვიც განაპირობებს კონტროლის რეჟიმის ამოქმედებას, მხოლოდ ამ დანაშაულებით შემოიფარგლება, ამგვარი შეზღუდვა მიუღებელია და FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის ძირითად დანაშაულთა სავალდებულო სიის მხოლოდ ძალიან მცირე ნაწილს ასახავს.

⁶ სტრასბურგის კონვენციის 1(e) მუხლის თანახმად, „პრედიკატული სამართალდარღვევა“ არის ნებისმიერი დანაშაული, რომლის შედეგადაც წარმოშობილი შემოსავალი შესაძლოა გახდეს წინამდებარე კონვენციის მე-6 მუხლით გათვალისწინებული სამართალდარღვევის (ფულის გათეთრების დანაშაულის) ობიექტი.

⁷ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003) განმარტებითი შენიშვნების მე-13 რეკომენდაციის განმარტებითი შენიშვნა.

⁸ იქვე, 1-ლი რეკომენდაცია.

უფრო მართებულია ვიფიქროთ, რომ ეს ჩამონათვალი მხოლოდ თვალსაჩინოების მიზნითაა, მაგალითის სახით არის მოტანილი და კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს, რომ კანონისათვის საგადასახადო და საბაჟო დანაშაულები არ განიხილება როგორც პრედიკატული დანაშაული. კანონში მოცემული ხაზგასმა, ვფიქრობთ, სრულიად ზედმეტია, რადგან, ჯერ ერთი, იგი არ შედის კანონის რეგულირების სფეროში, მეორე, საკანონმდებლო ტექნიკის თვალსაზრისით არც ისე ხშირად გამოყენებადი და გამართლებული ხერხია. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ კანონით გათვალისწინებული კონტროლის განხორციელებისას მის განმახორციელებელთათვის უცნობია, თუ კონკრეტულად რომელი დანაშაულის მეშვეობით არის მოპოვებული ლეგალიზებადი ქონება. გარიგების საეჭვოობასაც ხომ ის ინვესტს, რომ უცნობია ქონების წარმოშობის წყარო. შესაძლოა, არსებობდეს მხოლოდ ეჭვი, რომელიც გადამონმების საჭიროებს და, ცხადია, გაუმართლებელი იქნებოდა კონტროლის შეწყვეტა იმ მოტივით, რომ ეჭვის საგანია საბაჟო და საგადასახადო დანაშაული. აღნიშნული მიუღებელია თუნდაც იმიტომ, რომ კანონმდებლის მიერ მაგალითის სახით მოყვანილი დანაშაულებით (მაგალითად იარაღითა და ნარკოტიკული ნივთიერებებით ვაჭრობისას) მიღებული შემოსავლისათვის ნაკლებ სავარაუდოა, დამნაშავე იხდიდეს კანონიერ გადასახადებს და ექვემდებარებოდეს საბაჟო კონტროლს.

კანონში სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლისაგან განსხვავებულადაა, აგრეთვე, მონესრიგებული უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის დანაშაულის ობიექტური მხარეც (მე-2 მუხლის „გ“ პუნქტი). თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ არც კოდექსის 194-ე მუხლი და არც კანონის აღნიშნული დებულება სრულად არ ასახავს სტრასბურგის კონვენციაში მოცემულ ფულის გათეთრების დანაშაულის ობიექტურ მხარეს⁹. მაგალითად, კანონი არ მოიცავს სტრასბურგის კონვენციით გათვალისწინებული დანაშაულის ისეთ ფიზიკურ ელემენტებს, როგორცაა: უკანონო ქონების ნამდვილი ბუნების, ადგილმდებარეობის, განთავსებისა და მოძრაობის დამალვა ან შენიღბვა (თუმცა ყველა ეს ქმედება გათვალისწინებულია კოდექსის 194-ე მუხლში), აგრეთვე უკანონო ქონების ფლობა (ეს უკანასკნელი არც კოდექსით და არც კანონით არაა გათვალისწინებული).

კანონის მე-2 მუხლის „გ“ პუნქტი მიუთითებს, რომ უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციად ჩაითვლება, აგრეთვე, ამ პუნქტში ჩამოთვლილ ქმედებათა მცდელობაც. სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის გათვალისწინებით, რომლის თანახმად დანაშაულის ჩასადენად მიმართული ნებიერი ქმედება დანაშაულად კვალიფიცირდება და სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ინვესტს, კანონში დანაშაულის მცდელობაზე ამგვარი მითითება სრულიად ზედმეტია.

რაც შეეხება დანაშაულის სუბიექტურ მხარეს, კოდექსისაგან განსხვავებით, კანონი აკონკრეტებს, რომ ქონება დანაშაულის ჩამდენისათვის წინასწარი შეცნობით უკანონო შემოსავალი უნდა იყოს. ამგვარად, კანონი დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელ ელემენტად განსაზღვრავს დანაშაულის სუბიექტის განზრახვას და გამორიცხავს პასუხისმგებლობას გაუფრთხილებლობით ჩადენილი იმავე ქმედებისათვის. თუმცა სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლსაც, რომელიც არ აკონკრეტებს ბრალის ფორმას და ამდენად გამორიცხავს პასუხისმგებლობას გაუფრთხილებლობით ჩადენილი იმავე ქმედებისათვის¹⁰, ანალოგიურ სამართლებრივ შედეგამდე (კონსტრუქციამდე) მივყავართ.

„უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ კანონი, როცა იგი იძლევა დანაშაულის – უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის – დეფინიციას, მოკლებულია სამართლებრივ და ლოგიკურ დატვირთვას, რადგან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება (სსკ-ის მე-7 მუხლი) და, შესაბამისად, როდესაც დგება პასუხისმგებლობის

⁹ სტრასბურგის კონვენციის მე-6 მუხლი.

¹⁰ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, „გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება დანაშაულად, თუ ამის შესახებ მითითებულია ამ კოდექსის შესაბამის მუხლში“.

საკითხი, სასამართლო და საგამოძიებო ორგანოებმა უნდა იხელმძღვანელონ მხოლოდ კოდექსით მოცემული დეფინიციით. შესაბამისად, ვინაიდან კანონის განმარტება ავინროებს კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულის დეფინიციას, არ ინვეს არანაირ შედეგს სამართლებრივი პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით. იგი, უკეთეს შემთხვევაში ყოველგვარი სამართლებრივი დატვირთვის გარეშე, იმეორებს კოდექსის დებულებებს, ან უსაფუძვლოდ ზღუდავს იმ მექანიზმების მოქმედების არეალს, რომელსაც თავად ითვალისწინებს უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის დანაშაულის გამოვლენისა და აღკვეთისათვის (აქ შეცდომა იქნებოდა, ერთმანეთისაგან გაგვემიჯნა „უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაცია“, როგორც სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაული და „უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაცია“, როგორც ზემოაღნიშნული კანონით გათვალისწინებული რაიმე განსხვავებული ფენომენი).

3. კანონის მოქმედება პირთა წრის მიხედვით (მონიტორინგის განმახორციელებელი პირები)

უკანონო ფულის ლეგალიზაციის აღკვეთის ღონისძიებებმა რეალური და ქმედითი შედეგი რომ გამოიღოს, მეტად მნიშვნელოვანია, სწორად განისაზღვროს პირთა ის წრე, რომელზეც კანონით გათვალისწინებული მონიტორინგის¹¹ ვალდებულება ვრცელდება. კანონის მე-3 მუხლი იძლევა მონიტორინგის განმახორციელებელი სუბიექტების ჩამონათვალს, კერძოდ ესენი არიან:

- კომერციული ბანკები, ვალუტის გადამცემელი პუნქტები და არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებები;
- საბროკერო კომპანიები და ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორები;
- სადაზღვევო კომპანიები და არასახელმწიფო საპენსიო სქემის დამფუძნებლები;
- ლატარიებისა და სხვა მომგებიანი თამაშების მომწყობი პირები;
- ძვირფას ლითონებთან, ძვირფას ქვებთან და მათ ნაწარმთან, ასევე ანტიკვარულ ნივთებთან დაკავშირებული საქმიანობის განმახორციელებელი პირები;
- საბაჟო ორგანოები;
- გრანტებისა და საქველმოქმედო დახმარებების გამცემი პირები;
- ნოტარიუსები;
- საფოსტო ორგანიზაციები.

იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოში ფულის გათეთრების ტიპოლოგია საფუძვლიანად არავის შეუსწავლია, უნდა ვივარაუდოთ, კანონის ავტორებმა პირთა წრე საერთაშორისო სტანდარტებსა და დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით განსაზღვრეს.

უდავოა, და ამას ფულის გათეთრების ტიპოლოგიათა შესახებ FATF-ის მოხსენებებიც ადასტურებს, რომ ფულის გათეთრების მიზნებისათვის გამოყენების ყველაზე დიდი რისკი საფინანსო ინსტიტუტებს ახასიათებს. ამასთან, საფინანსო ინსტიტუტის ცნება საკმაოდ ფართოა და გარდა ბანკების, სადაზღვევო კომპანიებისა და ფასიანი ქაღალდების ბროკერებისა, მრავალ ისეთ ინსტიტუტს მოიცავს, რომლებიც კანონით გათვალისწინებული არ არის, მაგალითად: კოლექტიური საინვესტიციო დაწესებულებები, საფინანსო სალიზინგო კომპანიები, ფულადი გზავნილების დაწესებულებები და მრავალი სხვა ინსტიტუტი, რომელთა საქმიანობაც ძირითადად ამა თუ იმ ფინანსური მომსახურებით გამოიხატება. კანონში არსებული ამგვარი ვაკუუმი გასაგებია, ვინაიდან საქართველოს ფინანსური ბაზრის განვითარება არ შეესაბამება დასავლეთის ფინანსური ბაზრების განვითარების დონეს და კანონი ვერ მოიცავს ბაზრის არარსებულ სუბიექტებს. თუმცა ამ სფეროს სწრაფი განვითარების პირობებში გამორიცხული არ არის ახლო მომავალში ასეთი დაწესებულებების გამოჩენა ჩვენს საფი-

¹¹ კანონის მე-2 მუხლის „დ“ პუნქტით, მონიტორინგი არის კანონით გათვალისწინებული პირების მიერ მონიტორინგს დაქვემდებარებული გარიგების მონაწილე პირის იდენტიფიკაცია, გარიგების შესახებ ინფორმაციის აღრიცხვა, სისტემატიზაცია და საქართველოს ფინანსური მონიტორინგის სამსახურისათვის წარდგენა.

ნანსო მომსახურებათა ასპარეზზე, ხოლო კანონში არსებულმა ვაკუუმმა ისინი შესაძლოა ფულის გამთეთრებლების „თავშესაფარად“ აქციოს. იმისათვის, რომ თავიდან იქნეს აცილებული ამგვარი უარყოფითი შედეგები და კანონის მოქმედების სფეროს გარეთ არ დარჩეს ისეთი საფინანსო საქმიანობები (თუ დანესებულებები), რომლებიც პოტენციურად ფულის გათეთრების მაღალი რისკის მატარებელი არიან, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია კანონში მონიტორინგის განმახორციელებელი პირების განსაზღვრისას მითითება არა სუბიექტებზე (კონკრეტულ იურიდიულ პირებზე), არამედ საქმიანობებზე გაკეთდეს. ამგვარ მიდგომას იზიარებს როგორც ევროპული კავშირის დირექტივა¹², ისე FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის 2003 წლის ვერსია¹³. FATF-ის შეფასებით, ფინანსური ინსტიტუტების საფინანსო საქმიანობებზე მითითებით განსაზღვრის უპირატესობა ისაა, რომ ამ შემთხვევაში ყურადღება გამახვილებულია არა დანესებულების ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმაზე, არამედ იმაზე, თუ რა საქმიანობას ეწევა (რას აკეთებს) შესაბამისი პირი. ამგვარი მიდგომა უზრუნველყოფს გავრცელების უფრო ფართო სფეროს, ვიდრე დანესებულებების დასახელებათა მითითება და მინიმუმამდე დაყავს იმის საფრთხე, რომ ესა თუ ის მნიშვნელოვანი საფინანსო საქმიანობა FATF-ის რეჟიმის გარეთ დარჩება.¹⁴

იმ ქვეყნებში, სადაც ფულის გათეთრების დანაშაულს რამდენიმე ათწლეულის ისტორია აქვს და სადაც საფინანსო ინსტიტუტებში ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო მექანიზმები დაინერგა და ეფექტიანად ამუშავდა, ფულის გამთეთრებლებმა სახსრების შენიღვის ალტერნატიული გზების ძიება დაიწყეს. კერძოდ, ჩამოყალიბდა ფულის გათეთრების ახალი მეთოდები და სულ უფრო ხშირია ამ მიზნისათვის არასაფინანსო დანესებულებებისა და პროფესიების გამოყენების შემთხვევები. FATF-ის ექსპერტთა მოხსენებები ფულის გათეთრების ტიპოლოგიების შესახებ უკვე რამდენიმე წელია მიუთითებს ფულის გათეთრების სქემებში პროფესიონალური მომსახურების მიმწოდებელთა და ზოგიერთი არასაფინანსო სექტორის მზარდი როლის შესახებ. იურისტები, ნოტარიუსები, ბუღალტრები და სხვა პროფესიის წარმომადგენლები, რომელნიც ფინანსურ რჩევებს იძლევიან, ფულის გათეთრების რთული სქემების აუცილებელ ელემენტებად იქცნენ.¹⁵ აგრეთვე გამოიკვეთა ფულის გამთეთრებელთა ინტერესი კაზინოებისა და სხვა აზარტული თამაშების დანესებულებათა, უძრავი ქონებით მოვაჭრეების, ძვირფასი ქვებისა და ლითონების დილერთა მიმართ.¹⁶ ამგვარ ტენდენციებზე მსოფლიო თანამეგობრობის რეაგირებამაც არ დააყოვნა და როგორც FATF-მა, ისე ევროპულმა კავშირმა საპასუხო ზომების განხორციელება დაიწყო. შედეგად, 2001 წელს ცვლილებები შევიდა ევროპული კავშირის დირექტივაში, ხოლო 2003 წელს მიღებულ იქნა FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის ახალი ვერსია. ამ ორივე დოკუმენტით ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო რეჟიმი (კლიენტის იდენტიფიკაციისა და საეჭვო გარიგების შესახებ ანგარიშის წარდგენის ვალდებულება) ყველა ზემოაღნიშნულ საქმიანობასა და პროფესიულ მომსახურებაზე გავრცელდა.

როგორც კანონის მე-3 მუხლიდან ჩანს, ჩვენმა კანონმდებელმა ნაწილობრივ გაითვალისწინა აღნიშნული მიდგომა და ზემოთ ჩამოთვლილ არასაფინანსო დანესებულებათა და პროფესიათა წარმომადგენლებიდან მონიტორინგის განხორციელების ვალდებულება დააკისრა მხოლოდ ლატარიებისა და სხვა მომგებიანი თამაშების მომწყობ პირებს (უნდა ვივარაუდოთ, რომ მომგებიან თამაშებში კანონმდებელმა კაზინოც იგულისხმა); ძვირფას ლითონებთან, ძვირფას ქვებთან და მათ ნაწარმთან, ასევე ანტიკვარულ ნივთებთან დაკავშირებული საქმიანობის განმახორციელებელ პირებსა და ნოტარიუსებს. რაც შეეხება იურისტებს, ბუღალტრებსა და სხვა დამოუკიდებელ კონსულტანტებს, უნდა ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული პროფესიული საქმიანობა ჩვენმა კანონმდებელმა

¹² იხ. დირექტივის 1(a) მუხლი.

¹³ იხ. FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003) განმარტებითი ლექსიკონი (Glossary), „ფინანსური დანესებულების“ განმარტება.

¹⁴ FATF-ის საკონსულტაციო დოკუმენტი – „ორმოცი რეკომენდაციის გადასინჯვა“, 2002, 5.

¹⁵ FATF-ის 2001 წლის მოხსენება ფულის გათეთრების ტიპოლოგიების შესახებ.

¹⁶ იხ. FATF-ის 1996-1997 წლების მოხსენება ფულის გათეთრების ტიპოლოგიების შესახებ.

ფულის გათეთრების კუთხით ნაკლებრიგკიანად მიიჩნია. ამგვარი მოსაზრება საფუძველს მოკლებული არ უნდა იყოს, ვინაიდან ამ სახის კონსულტანტების მონაწილეობა ფულის გათეთრების ყველაზე თანამედროვე, რაფინირებული სქემებისათვისაა დამახასიათებელი, ხოლო საქართველო, ალბათ, ამაშიც ისევე, როგორც მრავალ სხვა სფეროში, ჩამორჩება დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებს და ჩვენი „გათეთრებლებიც“, სავარაუდოდ, კრიმინალური ქონების შენიღბვის უფრო მოძველებულ, მარტივ მეთოდებს იყენებენ. თუმცა არც ამის ხელალებით მტკიცება იქნება სწორი, ვინაიდან, როგორც ითქვა, საქართველოში ფულის გათეთრების ტექნიკა და მეთოდები შესწავლილი არ არის.

საყურადღებოა კიდევ ერთი გარემოება, კერძოდ, შესაბამის პირებზე მონიტორინგის ვალდებულების დაკისრება დამოუკიდებლად ვერ უზრუნველყოფს ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო რეჟიმის წარმატებულ ფუნქციონებას, ვინაიდან არ არის გამორიცხული, რომ სწორედ ეს პირები თავად იყვნენ ჩაბმულნი ფულის გათეთრების საქმიანობაში. ზოგიერთი მათგანის ფულის გათეთრების მიზნებისათვის გამოყენება კი, საერთოდ, ძნელად წარმოსადგენია მათი ამ დანაშაულში თანამონაწილეობის გარეშე. მაგალითად, ლატარიებისა და გრანტების გამცემი ორგანიზაციების საშუალებით უკანონო შემოსავლების ლეგალიზაცია ნაკლებად შესაძლებელია, თუ მას თავად ლატარიის მომწყობი ან გრანტების გამცემი არ ახორციელებს. ამას ისიც გვაფიქრებინებს, რომ არც FATF-ის ორმოცი რეკომენდაცია და არც ევროპული კავშირის დირექტივა არ მიუთითებს აღნიშნულ საქმიანობებზე. ამდენად, ამ პირებისათვის მონიტორინგის ვალდებულების დაკისრება არაადეკვატურ ღონისძიებად მიგვაჩნია.

სწორედ ამიტომ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაცია ხაზს გასამით აღნიშნავს, რომ მისი მოქმედების სფეროში შემავალ პირთა საქმიანობა ადეკვატური რეგულირებისა და ზედამხედველობის საგანი უნდა იყოს. საფინანსო დანესებულებებთან დაკავშირებით FATF-ი მიუთითებს, რომ კომპეტენტურმა ორგანოებმა უნდა მიიღონ აუცილებელი საკანონმდებლო თუ მარეგულირებელი ზომები, რათა თავიდან აიცილონ კრიმინალისა და მათი დაჯგუფებების მიერ საფინანსო დანესებულების საკონტროლო ან მნიშვნელოვანი წილის ფლობა, ან ამ დანესებულებათა მენეჯმენტის მათ ხელში მოხვედრა.¹⁷ ჩვენს კანონმდებლობაში ეს საკითხები მეტ-ნაკლებად მონერსივებულია საბანკო და ფასიანი ქაღალდების მარეგულირებელი ნორმატიული აქტებით, რომლებიც მკაცრ სტანდარტებს აწესებენ ბანკებისა და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებად მონაწილეთა მენეჯერებისა და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების მიმართ (ბანკების შემთხვევაში ეს სტანდარტები, აგრეთვე, მნიშვნელოვანი წილის მფლობელ აქციონერებზეც ვრცელდება). რაც შეეხება სადაზღვევო საქმიანობას, კანონმდებლობაში ამ მხრივ სერიოზული ხარვეზები აღინიშნება – არ არსებობს არანაირი კანონით დადგენილი კრიტერიუმი, რომელსაც სადაზღვევო კომპანიის ხელმძღვანელი თუ აქციონერი უნდა აკმაყოფილებდეს და, შესაბამისად, ეს სფერო ფულის გათეთრების მიზნებისათვის გამოყენებისაგან სრულიად დაუცველია.

FATF-ის ორმოცი რეკომენდაცია მსგავს მარეგულირებელ და საზედამხედველო მოთხოვნებს აწესებს, აგრეთვე, არასაფინანსო დანესებულებების მიმართაც. კერძოდ, ყველა არასაფინანსო დანესებულება და იმ პროფესიის წარმომადგენლები, რომლებზეც FATF-ით დადგენილი რეჟიმი ვრცელდება, უნდა ექვემდებარებოდნენ მონიტორინგის ეფექტიან სისტემას – იგი უზრუნველყოფს მათ მიერ ფულის გათეთრებისა და ტერორიზმის დაფინანსების საწინააღმდეგო მოთხოვნების დაცვას. ამ ფუნქციას შეიძლება ახორციელებდეს როგორც ხელისუფლების ორგანო, ისე თვითრეგულირებადი დანესებულება იმ პირობით, რომ ასეთი დანესებულება უზრუნველყოფს მისი წევრების მიერ ფულის გათეთრებისა და ტერორიზმის დაფინანსების წინააღმდეგ ბრძოლის ვალდებულებების შესრულებას.¹⁸

არასაფინანსო დანესებულებაში FATF-ი გამოყოფს კაზინოებს და მათ მიმართ დამატებით მოთხოვნებს აწესებს. კერძოდ, კაზინოები სულ მცირე უნდა ექვემდებარებოდეს ლიცენზირებას და კომპეტენტურმა ორგანოებმა უნდა მიიღონ ყველა აუცილებელი სამართლებრივი თუ

¹⁷ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003) 23-ე რეკომენდაცია.

¹⁸ იქვე, 24(b)-ე რეკომენდაცია.

მარეგულირებელი ზომა, რათა თავიდან აიცილონ დამანაშავეთა და მათ თანამოაზრეთა მიერ კაზინოების საკონტროლო ან ნიშნულთაგან ნილის ბენეფიციარული მესაკუთრეობა, მენეჯერული ფუნქციების ფლობა და კაზინოების მართვა.¹⁹

ცხადია, ისეთი საკითხები, როგორცაა დაწესებულების ლიცენზირება და მათი მესაკუთრეების თუ მენეჯერების მიმართ გარკვეული სტანდარტების დაწესება, განხილული კანონის მოწესრიგების საგანი არ არის, მაგრამ იმისათვის, რომ კანონმა საჭირო შედეგი გამოიღოს და ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო მექანიზმები რეალურად და სრულფასოვნად ამოქმედდეს, უნდა შეიქმნას ისეთი სამართლებრივი ბარიერები, რომლებიც ხელს შეუშლიან საეჭვო რეპუტაციის პირებს, შეაღწიონ ზემოაღნიშნული დაწესებულების მმართველობაში, ან გახდნენ ამ დაწესებულებათა მესაკუთრენი. წინააღმდეგ შემთხვევაში არარეალურია, რომ ველოდოთ საეჭვო გარიგებათა მონიტორინგს ისეთი დაწესებულებებისაგან, რომლებიც თავად იმყოფებიან კრიმინალური სამყაროს ზეგავლენის ქვეშ.

4. პირის იდენტიფიკაციის ღონისძიებები

საფინანსო დაწესებულების მიერ მომხმარებლის სათანადო შესწავლა, იდენტიფიკაცია ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო სამართლებრივი რეჟიმის ქვაკუთხედიანია. ფულის გათეთრების მიზნებისათვის გამოყენების რისკის მქონე ყველა დაწესებულებას უნდა გააჩნდეს ადეკვატური კონტროლის მექანიზმი და პროცედურები, რომლებიც უზრუნველყოფენ დაწესებულების მიერ მომხმარებლის კარგად გაცნობას. სწორედ ეს შინაარსი დევს საყოველთაოდ აღიარებულ და გავრცელებულ პრინციპში – „იცნობდე საკუთარ მომხმარებელს“ (*know your customer*), რომელსაც ყველა საფინანსო მომსახურების მიმწოდებელი მკაცრად უნდა იცავდეს, რათა შეეძლოს ისეთი ფინანსური ოპერაციის ამოცნობა, რომელიც კონკრეტული მომხმარებლისათვის დამახასიათებელი (ტიპური) არ არის და, შესაბამისად, საეჭვოდ გამოიყურება, იქონიოს საჭირო ჩანაწერები და დოკუმენტები, რომლებიც ხელს შეუწყობს გამოძიების წარმოებას.²⁰

საგარაუდოა, რომ სწორედ ზემოაღნიშნული პრინციპი იფულისხმება კანონმდებელმა კანონის მე-6 მუხლის 1-ლ პუნქტში, რომლის თანახმადაც მონიტორინგის განმახორციელებელი პირები ვალდებული არიან მოახდინონ მათთან საქმიანი ურთიერთობებით დაკავშირებული პირის (მისი წარმომადგენლისა და მარწმუნებლის) იდენტიფიკაცია.²¹ თუმცა კანონის ამ დებულების ფორმულირება ეჭვს იწვევს იმის თაობაზე, თუ რამდენად კარგად აქვს გააზრებული კანონმდებელს ზემოაღნიშნული პრინციპის არსი. კერძოდ, ტერმინი – „საქმიანი ურთიერთობებით დაკავშირებული პირი“ – საკმაოდ ფართოა და, გარდა მომხმარებლებისა, მოიცავს ყველა იმ პირს, რომლებთანაც შესაბამის დაწესებულებას რაიმე საქმიანი ურთიერთობა აკავშირებს (მათ შორის იჯარის, ნარდობის ან ნასყიდობის ხელშეკრულებებით წარმოშობილი ურთიერთობები). ამ მუხლის (იდენტიფიკაციის ვალდებულების) მოქმედების სფეროს ამგვარი გაფართოება სრულიად გაუმართლებელია და არც გვგონია, რომ კანონმდებელს ამგვარი სამართლებრივი შედეგის დადგომა ჰქონოდა განზრახული.

ეჭვს იმის თაობაზე, რომ კანონმდებელმა კარგად ვერ გაიაზრა მე-6 მუხლის 1-ლ პუნქტში ჩამოყალიბებული პრინციპი, – „იცნობდე საკუთარ მომხმარებელს“, – კიდევ უფრო აღრმავებს ამავე მუხლის მე-2 პუნქტი, რომელიც ბანკებს ავალდებულებს მოახდინონ საბანკო ანგარიშის გამხსნელი ყველა პირის, მისი გახსნისა ან განკარგვისათვის უფლებამოსილი ყველა წარმომად-

¹⁹ იქვე, 24(a)-ე რეკომენდაცია.

²⁰ FATF-ის საკონსულტაციო დოკუმენტი – „ორმოცი რეკომენდაციის გადასინჯვა“, 2002, 9.

²¹ კანონის მე-2 მუხლის „ლ“ პუნქტის თანახმად, პირის იდენტიფიკაცია არის ფიზიკური პირის ვინაობის დადგენა იურიდიული ძალის მოქალაქის პირადობის დამადასტურებელი დოკუმენტების მეშვეობით ან/და იურიდიული პირის შექმნის იურიდიული საფუძვლების, ორგანიზაციული სტრუქტურისა და წარმომადგენლობაზე უფლებამოსილ პირთა დადგენა მისი შექმნისა და რეგისტრაციის დამადასტურებელი დოკუმენტების მეშვეობით.

გენლისა და იმ მესამე პირის იდენტიფიკაცია, რომლის სახელზეც იხსნება ანგარიში. საინტერესოა, რა იგულისხმება მონიტორინგის განმახორციელებელი დაწესებულების, ამ შემთხვევაში ბანკის, ვალდებულებაში, მოახდინოს მასთან საქმიანი ურთიერთობებით დაკავშირებული პირის იდენტიფიკაცია, თუ არა იმ პირის იდენტიფიკაციის ვალდებულება, რომელიც ანგარიშს ხსნის ბანკში. ნუთუ მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტი სწორედ ამ ურთიერთობებს არ არეგულირებს და თუ ასეა, რა საჭიროა მე-2 პუნქტში ამ ვალდებულების დაკონკრეტება ბანკებთან მიმართებით?

სიცხადე რომ შევიტანოთ აღნიშნულ საკითხში და გავერკვეთ, თუ ვისი, რა გარემოებებში და რა მოცულობით იდენტიფიცირების ვალდებულება უნდა დაეკისროს მონიტორინგის განმახორციელებელ პირს, საკმარისია მოვიშველიოთ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის 2003 წლის ვერსია, რომლის მე-5-მე-12 პუნქტები მთლიანად ეძღვნება „მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინებას“ (*customer due diligence*). FATF-ის თანახმად, ფინანსურმა დაწესებულებამ უნდა განახორციელოს მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინების ღონისძიებები, მათ შორის მომხმარებლის ვინაობის იდენტიფიცირება და შემოწმება, როდესაც:

- ამყარებს საქმიან ურთიერთობებს;
- ახორციელებს ერთჯერად გარიგებას: (i) რომლის ღირებულება დადგენილ ზღვარზე მეტია²²; ან (ii) ახდენს საკაბელო გადარიცხვას;
- არსებობს ფულის გათეთრების ან ტერორიზმის დაფინანსების ეჭვი; ან
- ფინანსურ დაწესებულებას ეჭვი ეპარება ადრე მოპოვებული საიდენტიფიკაციო მონაცემების უტყუარობასა თუ ადეკვატურობაში.

ამავე დროს, მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინების ღონისძიებები მხოლოდ მისი ვინაობის დადგენით არ შემოიფარგლება. საფინანსო დაწესებულებამ უნდა მოიპოვოს ინფორმაცია დაგეგმილი საქმიანი ურთიერთობის მიზნებისა და ხასიათის შესახებ. გარდა ამისა, დაწესებულებამ მთელი ამ ურთიერთობების მანძილზე მუდმივად უნდა აწარმოოს სათანადო გულმოდგინების ღონისძიებები საქმიან ურთიერთობათა მიმართ და გარიგებათა შემოწმება, რათა უზრუნველყოს, რომ განხორციელებული გარიგებები შეესაბამება დაწესებულების მიერ მომხმარებელზე შექმნილ წარმოდგენას (ცოდნას), მის ბიზნესისა და რისკის პროფილს და, საჭიროების შემთხვევაში, სახსრების წყაროს.

იმ შემთხვევაში, თუ დაწესებულება ვერ ახორციელებს მომხმარებლის იდენტიფიკაციისა და სათანადო გულმოდგინების სხვა ღონისძიებებს, მან არ უნდა გახსნას ანგარიში, არ დაამყაროს საქმიანი ურთიერთობა და არ განახორციელოს გარიგება; შეწყვიტოს საქმიანი ურთიერთობა და განიხილოს საკითხი საეჭვო გარიგების შესახებ ანგარიშის წარდგენასთან დაკავშირებით.²³

მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინების ზოგადი რეჟიმის ჩამოყალიბების შემდგომ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაცია შეეხება რამდენიმე საკითხს, რომლებიც ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ მონესრიგებას საჭიროებს. მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში უკანასკნელ წლებში ჩატარებულმა ფულის გათეთრების საქმეთა გამოძიებებმა, შესაბამისმა კვლევებმა და შესწავლამ ცხადყო, რომ ყველა ეს საკითხი ფულის გათეთრების კუთხით მეტად მაღალი რისკის მატარებელია, ხოლო მათი სანინალმდეგო ღონისძიებები არაადეკვატური.

პირველ რიგში, ეს არის ე.წ. პოლიტიკურად ანგაჟირებულ პირთა (*politically exposed person*)²⁴ საკითხი. კორუფციისა და სახელმწიფო სახსრების ბოროტად გამოყენების შედეგად მაღალი

²² FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის განმარტებითი შენიშვნების მე-5 რეკომენდაციის განმარტებითი შენიშვნის თანახმად, ეს ზღვარი შეადგენს 15 000 ევროს/აშშ დოლარს.

²³ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003) მე-5 რეკომენდაცია.

²⁴ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003) განმარტებითი ლექსიკონის თანახმად, „პოლიტიკურად ანგაჟირებული პირი“ – ესაა პირი, რომელსაც დაკისრებული აქვს, ან წარსულში ჰქონდა დაკისრებული მნიშვნელოვანი საჯარო ფუნქციები სხვა ქვეყანაში, მაგ., სახელმწიფოს მეთაურები, გამოჩენილი პოლიტიკო-

თანამდებობის პირთა ხელში დაგროვილი დიდძალი ქონება, როგორც წესი, უცხოეთში გადაიგზავნება და ინიღბება კერძო კომპანიების, ტრასტებისა და ფონდების მეშვეობით, აგრეთვე ახლო ნათესავებისა და მეგობრების სახელების ქვეშ. კორუფცია და შემდგომ ამ გზით შექმნილი ქონების ლეგალიზაცია სერიოზულ სოციალურ და ფინანსურ ზიანს აყენებს ქვეყნებს, რომელთა უმეტესობაც შედარებით ღარიბია; აგრეთვე სხვადასხვა სახის საფრთხეს (მაგ. რეპუტაციული რისკი) უქმნის ქვეყნის ბანკებსა და საფინანსო სისტემას, რომელთა მეშვეობითაც ხდება ამ სახსრების განკარგვა.²⁵ სწორედ ამით არის განპირობებული FATF-ის მიერ პოლიტიკურად ანგაჟირებულ პირებთან მიმართებით გულმოდგინების გამკაცრებული მოთხოვნების დაწესება. კერძოდ, საფინანსო დაწესებულებებმა, მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინების ღონისძიებებთან ერთად ამ კატეგორიის პირთა მიმართ უნდა განახორციელოს შემდეგი ზომები:

- დაწესებულებას უნდა ჰქონდეს რისკის მართვის სათანადო სისტემა, რათა განსაზღვროს, არის თუ არა მომხმარებელი პოლიტიკურად ანგაჟირებული პირი.
- ამ კატეგორიის მომხმარებელთან საქმიანი ურთიერთობების დამყარების საკითხს უნდა წყვეტდეს დაწესებულების უმაღლესი ხელმძღვანელობა.
- დაწესებულებამ უნდა მიიღოს გონივრული ზომები ქონებისა (სიმდიდრის) და სახსრების წყაროს დასადგენად.
- დაწესებულებამ უნდა განახორციელოს საქმიანი ურთიერთობების უფრო დახვეწილი მიმდინარე მონიტორინგი.²⁶

როგორც დეფინიციიდან²⁷ ჩანს, გულმოდგინების გამკაცრებული რეჟიმის გამოყენება პირდაპირ რეკომენდებულია იმ პოლიტიკურად ანგაჟირებულ პირთა მიმართ, რომლებიც უცხო ქვეყნის წარმომადგენლები არიან, თუმცა FATF-ი მიესალმება ქვეყნების ინიციატივას – ეს რეჟიმი გაავრცელონ აგრეთვე იმ პირთა მიმართ, რომლებიც მნიშვნელოვან საჯარო ფუნქციებს ასრულებენ მათსავე ქვეყანაში.²⁸

შემდეგი საკითხი, რომელსაც FATF-ის ორმოცი რეკომენდაცია მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინების ნაწილში განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს და საფინანსო დაწესებულებებს დამატებით ვალდებულებებს აკისრებს, უკავშირდება ტრანსსაზღვრო საბანკო-საკორესპონდენტო ურთიერთობებს. მომხმარებლის იდენტიფიკაციის ჩვეულებრივ ღონისძიებათა გარდა საფინანსო დაწესებულებამ დამატებითი ინფორმაცია უნდა მოიპოვოს რესპონდენტი დაწესებულებისა და მისი საქმიანობის შესახებ; საჯაროდ ხელმისაწვდომი წყაროებიდან მოიძიოს ინფორმაცია დაწესებულების რეპუტაციისა და ზედამხედველობის ხარისხის შესახებ; შეაფასოს დაწესებულების ფულის გათეთრებისა და ტერორიზმის დაფინანსების საწინააღმდეგო კონტროლის მექანიზმები და სხვ.²⁹

დაბოლოს, FATF-ის ორმოცი რეკომენდაცია შეეხება მომსახურებათა ახალ და განვითარებად ტექნოლოგიებს, რომლებიც მომხმარებლის ანონიმურობას უწყობენ ხელს.³⁰ ეს უკანასკნელი მოიცავს მომხმარებელთან საქმიანი ურთიერთობების დამყარებას თუ გარიგების განხორციელებას მისი ფიზიკურად დასწრების გარეშე (*non face-to-face* გარიგებები). საფინანსო სექტორის სწრაფი განვითარება,

სები, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლებისა და სამხედრო მაღალი თანამდებობის პირები, სახელმწიფო საკუთრებაში მყოფი საწარმოების მაღალი აღმასრულებელი პირები, მნიშვნელოვანი პოლიტიკური პარტიების ხელმძღვანელები. საქმიანი ურთიერთობები პოლიტიკურად ანგაჟირებულ პირთა ოჯახის წევრებთან ან ახლობლებთან (მეგობრებთან, პარტნიორებთან) ისეთივე რეპუტაციული რისკის მატარებელია, როგორც ურთიერთობები თავად პოლიტიკურად ანგაჟირებულ პირებთან. ეს დეფინიცია მიზნად არ ისახავს, მოიცვას ზემოაღნიშნულ კატეგორიებში შემავალი საშუალო ან დაბალი რანგის თანამდებობის პირები.

²⁵ FATF-ის საკონსულტაციო დოკუმენტი – „ორმოცი რეკომენდაციის გადასინჯვა“, 2002, 12.

²⁶ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003) მე-6 რეკომენდაცია.

²⁷ იხ. 24-ე სქოლიო.

²⁸ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის განმარტებითი შენიშვნები, მე-6 რეკომენდაციის განმარტებითი შენიშვნა.

²⁹ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003) მე-7 რეკომენდაცია.

³⁰ FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის (2003) მე-8 რეკომენდაცია.

რასაც თან ერთვის მზარდი ტექნოლოგიური პროგრესი, საშუალებას აძლევს დაწესებულებებს, გაუწიონ მომხმარებლებს მომსახურება, მათი ფიზიკურად დასწრების გარეშე, მაგალითად, ინტერნეტის, ბანკომატის, სატელეფონო საბანკო მომსახურებისა და სხვა საშუალებებით. აღნიშნული სახის მომსახურებები სულ უფრო მასშტაბურ სახეს იძენს და ვინაიდან ასეთ ავტომატიზებულ და დემატირალიზებულ ოპერაციებს სისწრაფე, ხელმისაწვდომობა და ნაკლები გამჭვირვალობა ახასიათებს, ეს ფულის გათეთრების ხელსაყრელ საშუალებად შეიძლება იქცეს. ასეთი ტიპის გარიგებები განსაკუთრებული ყურადღების ობიექტია და აუცილებელია სპეციალური ადეკვატური ზომების მიღება მათთან დაკავშირებული ფულის გათეთრების მაღალი რისკის თავიდან აცილებისათვის. ეს ზომები შეიძლება სხვადასხვა სახის ღონისძიებებით გამოიხატოს, მაგ.: ყველა ახალი კლიენტისათვის, რომელიც განსაზღვრულ კატეგორიაში ექცევა (მაგალითად, რომელთა აქტივებიც გარკვეულ ზღვარს აღემატება ან ისეთი სახელმწიფოს მოქალაქეთათვის, რომელიც ფულის გათეთრების მაღალი რისკის ზონადაა მიჩნეული), დაწესდეს იდენტიფიკაციისათვის მათი ფიზიკურად დასწრების მოთხოვნა; შემუშავდეს სრულყოფილი კითხვარი ანგარიშის გახსნის განცხადების ფორმით, რომელიც საშუალებას მისცემს დაწესებულებას, მეტი ინფორმაცია მიიღოს მომხმარებლის შესახებ და სხვ.³¹

მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინების გამოჩენის ვალდებულება ეკისრება, აგრეთვე, არასაფინანსო დაწესებულებებს, ამასთან, კაზინოების, ძვირფასი ქვებითა და ლითონებით მოვაჭრეთა შემთხვევაში ეს ვალდებულება წარმოიშობა მხოლოდ მაშინ, როცა გარიგების თანხა დადგენილ ზღვარზე მეტია. FATF-ის მიერ დადგენილი ზღვარი კაზინოებისთვის შეადგენს 3 000 ევროს/აშშ დოლარს, ხოლო ძვირფასი ქვებითა და ლითონებით მოვაჭრეთათვის 15 000 ევროს/აშშ დოლარს.

FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინების შესახებ დებულებათა მიმოხილვის ფონზე აშკარაა, რომ კანონის მე-6 მუხლის 1-ლ პუნქტში ჩამოყალიბებული პირის იდენტიფიკაციის ვალდებულება (რომელიც თავისთავად ძალზე ბუნდოვანია), თუ მას თან არ დაერთო ყველა ის ზემოაღნიშნული ღონისძიება, რომელიც დაწესებულების მიერ მომხმარებლის უკეთ გაცნობას უზრუნველყოფს, არასრულფასოვანია და ვერ გამოიღებს საჭირო შედეგს.

5. მონიტორინგს დაქვემდებარებული გარიგება

კანონის მე-5 მუხლი მოიცავს მონიტორინგს დაქვემდებარებულ გარიგებასთან დაკავშირებულ დებულებებს. იმისათვის, რომ გავერკვეთ, თუ რას ნიშნავს მონიტორინგს დაქვემდებარებული გარიგება, პირველ რიგში, უნდა დავადგინოთ მონიტორინგის ცნების შინაარსი. კანონში მოცემული დეფინიციის თანახმად, მონიტორინგი არის ღონისძიებათა ერთობლიობა, დაწყებული გარიგებაში მონაწილე პირის იდენტიფიკაციით და დამთავრებული საექვო გარიგების შესახებ ფინანსური მონიტორინგის სამსახურში ანგარიშგების წარდგენით.

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის თანახმად, იმისათვის, რომ გარიგებაზე მონიტორინგის რეჟიმი გავრცელდეს, საჭიროა რამდენიმე გარემოების თანხვედრა, კერძოდ, 1. გარიგების ფასი უნდა აღემატებოდეს კანონით დადგენილ ზღვარს (ნაღდი ანგარიშსწორების შემთხვევაში ეს ზღვარი შეადგენს 20 000 ლარს, ხოლო უნაღდოს შემთხვევაში – 40 000 ლარს); 2. იგი უნდა იყოს საექვო და 3. უნდა წარმოადგენდეს კანონით გათვალისწინებულ გარიგებათაგან ერთ-ერთს. შედეგად ჩვენ მივიღებთ სიტუაციას, როდესაც მონიტორინგის (და შესაბამისად ანგარიშგების წარდგენის) ვალდებულება არ გავრცელდება გარიგებაზე, რომელიც საექვოა, მიეკუთვნება კანონით დადგენილ სტანდარტულ გარიგებათაგან რომელიმეს, მაგრამ მისი ფასი კანონით დადგენილ ზღვარზე ნაკლებია; ან ისეთ გარიგებაზე, რომლის ფასი კანონით დადგენილ ზღვარზე მეტია, იგი საექვოა, მაგრამ არ განეკუთვნება გარიგებათა იმ სახეობებს, რომელთაც კანონი ითვალისწინებს.

³¹ FATF-ის საკონსულტაციო დოკუმენტი „ორმოცი რეკომენდაციის გადასინჯვა“, 2002, 17-18.

ამკარაა, რომ კანონი გაუმართლებლად ავინროებს გარიგებათა იმ წრეს, რომელზეც მონიტორინგის ვალდებულება უნდა ვრცელდებოდეს და შესაძლებლობას უტოვებს ფულის გამთეთრებლებს, სხვადასხვა ხრიკით წარმატებულად აარიდონ თავი მონიტორინგის ღონისძიებებს, მაგალითად, უკანონო შემოსავლების დანაწევრებისა (*structuring*) და მათი სხვადასხვა დანესებულებაში გადანაწილების გზით ისე, რომ არ იქნეს მიღწეული მონიტორინგს დაქვემდებარებული გარიგებისათვის დადგენილი ზღვარი. ამდენად, ჩვენი აზრით, გარიგების საეჭვო ხასიათი უნდა იყოს ის ერთადერთი აუცილებელი კრიტერიუმი, რომელზეც მონიტორინგის ვალდებულების წარმოშობა იქნება დამოკიდებული.³²

ამ კონტექსტში საყურადღებოა კიდევ ერთი გარემოება – კანონში მოცემული მონიტორინგის ტერმინის დეფინიციიდან ჩანს, რომ მონიტორინგის პროცედურის საწყისი ეტაპი პირის იდენტიფიკაციაა. ამდენად, იდენტიფიკაციის ვალდებულება წესრიგდება კანონის ორი სხვადასხვა მუხლით, რომლებიც ამ ვალდებულების წარმოშობის ორ სხვადასხვა საფუძველს განსაზღვრავენ: ერთ შემთხვევაში – ეს არის პირთან საქმიანი ურთერთობების დამყარება, ხოლო მეორე შემთხვევაში – გარემოებათა ერთობლიობა (გარიგების ფასი, სახეობა და საეჭვო ხასიათი). შედეგად ვიღებთ იდენტიფიკაციის პროცედურის განმეორებას (მაგ. პირი, რომლის იდენტიფიცირება ერთხელ უკვე მოხდა შესაბამის დანესებულებასთან საქმიანი ურთერთობის დამყარებისას, კანონის მე-6.1 მუხლის საფუძველზე კვლავ უნდა დაექვემდებაროს იდენტიფიკაციის პროცედურას, თუ გარიგება, რომელსაც იგი ახორციელებს, მე-5.1 მუხლის კრიტერიუმებში ჩაჯდება), როდესაც პირველად ჩატარებული ინდენტიფიკაცია აზრს კარგავს. ამის ნაცვლად, საცხებით ლოგიკური იქნებოდა, იდენტიფიკაციის ვალდებულების წარმოშობის საფუძველს განსაზღვრისას (და არა მონიტორინგის კონტექსტში, რომლის საბოლოო და აუცილებელი ეტაპიც ანგარიშგების წარდგენაა) გამიჯნულიყო ისეთი საფუძველები, როგორცაა საქმიანი ურთერთობების დამყარება და ერთჯერადი გარიგების განხორციელება. ხოლო ამ უკანასკნელ შემთხვევაში იდენტიფიკაციის ვალდებულების წარმოშობა გარიგების ფასზე ყოფილიყო დამოკიდებული, როგორც ეს FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის მე-5 რეკომენდაციაშია მოცემული.

გაუგებრობას იწვევს კანონის მე-9.1 მუხლიც, რომლის თანახმადაც: „თუ მონიტორინგის განხორციელებისას მონიტორინგის განმახორციელებელ პირებს გაუჩნდებათ დასაბუთებული ვარაუდი, რომ მონიტორინგს დაქვემდებარებული გარიგება საეჭვოა... ისინი ვალდებული არიან წერილობით აცნობონ ეს საქართველოს ფინანსური მონიტორინგის სამსახურს“. თუ გავითვალისწინებთ, რომ კანონის მე-5.1 მუხლის თანახმად, მონიტორინგს დაქვემდებარებული გარიგება უკვე თავისთავად საეჭვოს გულისხმობს, გაუგებარია, რა საეჭვობაზეა საუბარი მე-9.1 მუხლში, და რომ არა გარიგების საეჭვობა, მონიტორინგის პროცედურა ხომ საერთოდ არ განხორციელდებოდა. ყოველივეს გვაფიქრებინებს, რომ ამ მუხლში ადგილი აქვს ტერმინოლოგიურ უზუსტობას და მონიტორინგის ნაცვლად კანონმდებელმა იდენტიფიკაციის პროცედურა იგულისხმა. კანონში, სადაც ყველა სიტყვას უმნიშვნელოვანესი სამართლებრივი დატვირთვა აქვს, ამგვარი ლაფსუსები სრულიად გაუმართლებელია.

6. კონფისკაცია

ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო პრევენციული კანონმდებლობა თავის ერთ-ერთ უმთავრეს ფუნქციასა და მიზანს ვერ განახორციელებს, თუ არ არსებობს დანაშაულებრივი ქონების კონფისკაციის მექანიზმი. სტრასბურგის კონვენციის, ისევე როგორც FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის თანახმად, ქვეყნებმა უნდა მიიღონ ისეთი საკანონმდებლო და სხვა აუცილებელი ზომები, რომლებიც საშუალებას მიცემს მათ, მოახდინონ საგნისა და შემოსავლის, ან ამ შემოსავლის შესაბამისი მატერიალური ფასეულობების კონფისკაცია. კონფისკაციის მიზანი კანონიერების

³² ამას ითვალისწინებს როგორც FATF-ის ორმოცი რეკომენდაციის მე-13 რეკომენდაცია, ისე ევროპული კავშირის დირექტივის მე-3.8 მუხლი.

აღდგენა – დამნაშავეს, რომელსაც არანაირი კანონიერი უფლება არ გააჩნია შესაბამის ქონებაზე, უნდა ჩამოერთვას იგი. ამდენად, მიზანშეწონილია, ფულის გათეთრების დანაშაულის კონტექსტში საფუძვლიანად გადაისინჯოს ჩვენი კანონმდებლობით განსაზღვრული ქონების დაყადაღებისა და კონფისკაციის რეჟიმი საერთაშორისო სტანდარტებთან მისი შესაბამისობის მიზნით.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი არ ითვალისწინებს კონფისკაციას, რომელიც გავრცელებულია მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში. ჩვენთან კონფისკაცია იგივეება კონსტიტუციით აღიარებული საკუთრების უფლების დარღვევასთან, რაც არსებითად არსნორი მიდგომაა. სასჯელის ეს ფორმა გულისხმობს მხოლოდ დანაშაულებრივი გზით მიღებული შემოსავლის ჩამორთმევას და ვრცელდება მხოლოდ დამნაშავეს ქონებაზე. კონსტიტუცია არ იცავს უკანონო შემოსავალს და ეს უკანასკნელი არ ჩაითვლება საკუთრებად, თუნდაც მოხდეს მისი „გათეთრება“, რადგან უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაცია დანაშაულია და ამ გზით შექმნილი ქონებაც არ არის საკუთრება, რომელზე უფლებასაც იცავს კანონი.

საბჭოთა კავშირში მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული ენ აბსოლუტური კონფისკაცია უნდა გაემიჯნოთ კონფისკაციისაგან, რომელზეც აქ არის საუბარი. მაშინ კონფისკაცია იყო დამატებითი სასჯელი, რომელიც ეხებოდა საკუთრებას, მიუხედავად მოპოვების წყაროსა (კანონიერი გზით იყო შექმნილი თუ უკანონოთი) და ოდენობისა (ქონების სრული კონფისკაცია). ამასთან, ამ ზომის გამოყენება შესაძლებელი იყო ისეთი დანაშაულისათვის, რომელიც შინაარსობრივად არანაირ კავშირში არ იმყოფებოდა დამნაშავეს შემოსავალთან, ქონებასთან. დღეს კონფისკაცია გამოიყენება მხოლოდ ეკონომიკური დანაშაულისათვის (მათ შორის სამართალდარღვევისათვის, რომლებიც დაკავშირებულია დანაშაულის დაფინანსებასთან) და ეხება ქონების მხოლოდ იმ ოდენობას, რომელიც დანაშაულებრივი გზით არის მოპოვებული.

7. იურიდიული პირების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

ფულის გათეთრების სუბიექტების განხილვისას არ უნდა გამოგვრჩეს ის გარემოება, რომ აღნიშნული დანაშაული მეტწილად იურიდიული პირების მეშვეობით ხორცილდება. იურიდიული პირი, ანუ ერთგვარი „იურიდიული ფიქცია“, თანამედროვე მსოფლიოში ვითარდება და მეტ მნიშვნელობას იძენს. ამა თუ იმ ეკონომიკური (მათ შორის დანაშაულებრივი) მიზნის მისაღწევად ხშირად ადამიანები არჩევენ, გააერთიანონ ძალისხმევა და ქმნიან კორპორაციულ წარმონაქმნს, იურიდიულ პირს. მსოფლიოში თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების ძირითადი სუბიექტები სწორედ შეზღუდული პასუხისმგებლობის ან სააქციო საზოგადოებები – იურიდიული პირები არიან. შესაბამისად, სახელმწიფოთა კანონმდებლობები დეტალურად შეისწავლის მათ და როგორც უფლებრივად, ისე მოვალეობების თვალსაზრისით, უთანაბრებს ფიზიკურ პირებს. ეს სავსებით ბუნებრივია, რადგან თავისი ნამდვილი შინაარსით იურიდიული პირი მხოლოდ ქალაქზე არსებული სამართლებრივი დეფინიცია კი არ არის (როგორც, მაგალითად, „ქმედუნარიანობა“ ან „უფლება-უნარიანობა“), არამედ საზოგადოებრივი ურთიერთობების დამოუკიდებელი სუბიექტია. შესაბამისად, მისი სამართლებრივი ურთიერთობები ფიზიკური პირისას ემსგავსება. მაგალითად, იურიდიული პირი იქმნება ადამიანთა ურთიერთობის შედეგად, შეუძლია შექმნას სხვა იურიდიული პირები, შესაძლებელია იურიდიული პირის ლიკვიდაციაც და, ალბათ, არ იქნებოდა სწორი იმის გამორიცხვა, რომ იურიდიული პირი შესაძლოა ჩადიდეს დანაშაულს. იურიდიულ პირს აქვს საკუთარი უფლებები, მოვალეობები და, რაც მთავარია, პასუხისმგებლობა. მოვალეობების შეუსრულებლობის ანდა სხვისი უფლებების დარღვევისათვის იგი დამოუკიდებლად აგებს პასუხს.

კონტინენტური ევროპის ქვეყნებში გავრცელებული იურიდიული პირის სამოქალაქო პასუხისმგებლობასთან ერთად, უპირატესად საერთო სამართლის სისტემის ქვეყნებში (გაერთიანებული სამეფო, აშშ, ავსტრალია, ახალი ზელანდია, კანადა), არსებობს, აგრეთვე, იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობაც. პასუხისმგებლობის ასეთი ფორმა

„დანერილი“ სამართლის ქვეყნებშიც იკიდებს ფეხს, მაგრამ არსებობს წინააღმდეგობები, რომლებიც თვით სამართლებრივი ტექნიკითაა გამოწვეული და არა საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის მიუღებლობით. მეცნიერთა ნაწილი თვლის, რომ იურიდიული პირი არ შეიძლება იყოს მოაზროვნე არსება და შეუძლებელია, მის ქმედებაში არსებობდეს ბრალის ელემენტი (პირის მენტალური დამოკიდებულება ქმედების მიმართ – განზრახვა, გაუფრთხილებლობა), რომ მისი ქმედებისათვის პასუხს აგებენ მის უკან მდგომი ადამიანები. იურიდიული პირის პასუხისმგებლობა, რა თქმა უნდა, არ გამოირიცხავს მისი წევრების პასუხისმგებლობას ბრალის მოცულობის შესაბამისად, მაგრამ ფორმალურად, თუნდაც იმ პრინციპის გათვალისწინებით, რომ პასუხისმგებლობა უნდა იყოს განხორციელებული ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ადეკვატური, თავად იურიდიულ პირსაც უნდა დაეკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ არის საკმარისი და არ შეესაბამება პასუხისმგებლობის დანიშნულებას, როგორც ფორმალური, ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით. იმის გარდა, რომ სისხლისსამართლებრივი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობა უნდა მოხდეს მხოლოდ სისხლის სამართლის წესით, ჩვენს შემთხვევაში სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ვერ უზრუნველყოფს საერთო სამართლიანობის აღდგენას, რაც უნდა იყოს სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზოგადი მიზანი.

როდესაც ხდება უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაცია და ადამიანები დანაშაულს ჩადიან იურიდიული პირის სახელით, ყოველთვის არ ნიშნავს, რომ ისინი იყენებენ ამ იურიდიულ პირს თავისი პირადი მიზნების მისაღწევად. ხშირად ასეთი ქმედების რეზულტატით თავად იურიდიული პირია დაინტერესებული და მისი წევრები მხოლოდ თანამონაწილეები, თანაამრულებლები არიან. იურიდიულ პირს აქვს საკუთარი ქონება და ქონებრივი ვალდებულებები, რომელთაც ვერ შეეხება მისი თანამშრომლის ქონებრივი პასუხისმგებლობა. შედეგად, თუ იურიდიული პირი დაკავებულია დანაშაულებრივი საქმიანობით და აქედან იღებს უკანონო შემოსავალს, მხოლოდ მისი თანამშრომლის პასუხისმგებლობა ვერ უზრუნველყოფს სამართლიანობის აღდგენას. უკანონო ქონება იურიდიულ პირს რჩება და შესაძლოა, იგი კვლავ დანაშაულში რეინვესტირდეს.

მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის კანონმდებლობა და მათ შორის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულად აცხადებს უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციას. ამ დანაშაულის სუბიექტი ფიზიკურ პირთან ერთად იურიდიული პირიც უნდა იყოს. იურიდიულ პირს აქვს საკუთარი შემოსავალი, რომელიც სამართლებრივადაა გამიჯნული ფიზიკური პირის შემოსავლისაგან. იგი შეიძლება იყოს უკანონოც. ამ შემთხვევაში, კანონიერ სახეს აძლევს რა უკანონო ქონებას, ფორმალურად იურიდიული პირი ჩადის დანაშაულს და, შესაბამისად, უნდა დადგეს მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ადამიანები, რომლებიც იურიდიული პირის უკან დგანან, პასუხს აგებენ დანაშაულში თავიანთი წვლილის ფარგლებში, მაგრამ თითოეულის წვლილი შესაძლოა, ძალიან პირობითი იყოს და შემოიფარგლებოდეს სხვა დანაშაულის შემადგენლობით. ამასთან, ეკონომიკური დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის დროს უმნიშვნელოვანესია ქონებრივი პასუხისმგებლობა. მოცემულ შემთხვევაში, ფიზიკური პირის ქონებრივი პასუხისმგებლობა არ გვაძლევს სასურველ შედეგს, იგი არ არის ადეკვატური ზომა დანაშაულის მიმართ და არც შეიძლება იყოს, რადგან პირი ვერ აგებს პასუხს სხვისი (იურიდიული პირის) ქონებით. დანაშაულებრივ შემოსავალს იღებს იურიდიული პირი (მაგალითად ბანკი, რომელიც საბანკო ოპერაციების მეშვეობით ახდენს „ფულის გათეთრებას“ და აქვს შესაბამისი მოგება) და ამ შემოსავლის კონფისკაციისათვის აუცილებელია, იგი იყოს სისხლის სამართლის დანაშაულის სუბიექტი.

აქ, ბუნებრივია, ჩნდება კითხვა, არსებობს თუ არა იურიდიული პირის ქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობა, კერძოდ მისი მენტალური ელემენტი (ბრალი – განზრახვა ან გაუფრთხილებლობა). სამოქალაქო სამართალში ეს საკითხი მოგვარებულია, ანუ იურიდიულ პირს აქვს უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა, მას შეუძლია, დამოუკიდებლად განსაზღვროს თავისი ქმედების მნიშვნელობა, დადოს გარიგებები, რომელთა შესრულებაზეც დამოუკიდებლადაა პასუხისმგებელი. ასეთი მიდგომა,

რა თქმა უნდა, პირობითია. იურიდიულ პირს არ აქვს ცალკე გონება, როგორც ადამიანს – მის გონებად მოიაზრება წარმომადგენლობითი ორგანო, რომელიც იღებს გადაწყვეტილებებს, მაგრამ მესამე მხარის მიმართ ამ ორგანოს წევრ(ებ)ის (ფიზიკური პირ(ებ)ის) პასუხისმგებლობა არ დგება. იურიდიული პირი თავად აგებს პასუხს მისი „გონების“ ბრალით განხორციელებული ქმედებისათვის. საკითხი უფრო რთულად დგას სისხლის სამართალში. ქვეყნებში, სადაც არსებობს იურიდიული პირების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, განსხვავებული თეორიები არსებობს ბრალის საკითხთან დაკავშირებით. მაგალითად, შეერთებული შტატების ფედერალური კანონმდებლობით კომპანია პასუხისმგებელია კომპანიის იურისდიქციის ფარგლებში განხორციელებული მისი ყველა მუშაკის ბრალეულ ქმედებაზე (*respondent superior*). ინგლისში სხვაგვარი მიდგომაა, კერძოდ კომპანია პასუხს აგებს არა ყველა თანამშრომლის, არამედ მხოლოდ იმ კონკრეტული პასუხისმგებელი თანამდებობის პირების ბრალეული ქმედებისათვის, რომლებიც კომპანიის „გონებად“ მოიაზრებიან. არსებობს, აგრეთვე, თანამედროვე თეორიები, რომლებიც იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას უკავშირებს კომპანიაში გადაწყვეტილების მიღების დამკვიდრებულ პრაქტიკას (ავსტრალია) და ა.შ.

მოცემული მსჯელობა ფორმალური ხასიათისაა და ეს ბუნებრივია, – იგი არსებულ რეალობას ეფუძნება. თავად იურიდიული პირიც ხომ ხელოვნური სამართლებრივი წარმონაქმნია, რომელიც ეკონომიკური ურთიერთობების გასამარტივებლად ფორმალური მსჯელობის საფუძველზე შეიქმნა. შესაბამისად, იურიდიული ფიქციის დანაშაულებრივი ქმედების (რომელიც რეალურად არსებობს ცხოვრებაში) კონტრზომად ასევე ფორმალური სამართლებრივი ინსტიტუტის შემოღებაა საჭირო.

დღეისათვის უკვე ძალაშია საერთაშორისო შეთანხმებები, კონვენციები, რომლებიც ითვალისწინებენ იურიდიული პირების პასუხისმგებლობას სისხლის სამართლის წესით. ამის აუცილებლობა განპირობებულია იმ დანაშაულის სპეციფიკითა და მისი აღკვეთის თავისებურებით, რომლისთვისაც წესდება იურიდიული პირის პასუხისმგებლობა. ძირითადად ასეთი დანაშაულებია: ტერორიზმის ფინანსური მხარდაჭერა, ნარკოტიკული საშუალებებით ვაჭრობა, უკანონო ქონების ლეგალიზაცია („ფულის გათეთრება“), ადამიანებით ვაჭრობა („ტრეფიკინგი“), მექრთამეობა საერთაშორისო ბიზნეს-გარიგებებში და სხვა ქმედებები, რომლებიც დანაშაულებრივ ეკონომიკურ საქმიანობასთანაა დაკავშირებული და საერთაშორისო მასშტაბებს მოიცავს. ეს საერთაშორისო ხელშეკრულებები საქართველოსთვისაც (თუნდაც მისი გეოგრაფიული მდებარეობის გათვალისწინებით) აქტუალურია და მნიშვნელოვანია, თუ როგორ მოხდება მათი იმპლემენტაცია ეროვნულ კანონმდებლობაში.

ასეთ დანაშაულში მთავარია ფინანსური სანქციები. სწორედ ამ ფორმით უნდა მოხდეს იურიდიული პირის პასუხისმგებლობა. ფიზიკური პირების მიმართ გამოყენებული ტრადიციული სანქციები (თავისუფლების აღკვეთა ან თუნდაც ქონების ჩამორთმევა) ვერ უზრუნველყოფს დანაშაულის აღკვეთას. უკანონო ქონება კვლავ იურიდიული პირების გამგებლობაში რჩება, ადამიანებს ცვლიან სხვა ადამიანები, სისტემა კი აგრძელებს მუშაობას. იმისათვის, რომ მოხდეს დანაშაულებრივი კომპანიების შესუსტება და მათი საქმიანობის საბოლოოდ აღკვეთა, აუცილებელია ამ უკანონო კაპიტალის კონფისკაცია. ეს უკანასკნელი კი მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი ზომითა და მისი განხორციელება შეუძლებელია სამოქალაქო ან ადმინისტრაციული წესით.

ზოგიერთი ქვეყანა, რომელიც შეუერთდა ამ კონვენციებს, შეეცადა, ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობით მოეხდინა ასეთ კომპანიებთან ბრძოლა, მაგრამ ადმინისტრაციული ჯარიმისათვის დამახასიათებელია ზუსტად დადგენილი ოდენობრივი ფარგლები. შესაბამისად, შეუძლებელია ამ წესით დანაშაულებრივი შემოსავლების ჩამორთმევა, რადგან დანაშაულებრივი შემოსავალი გაცილებით უფრო დიდია და ადმინისტრაციული ჯარიმა (მაგალითად, მინიმალური ხელფასის ათმაგი ან თუნდაც ასმაგი ოდენობა) ვერ იქნება ადეკვატური ზომა მის წინააღმდეგ. ამიტომ კონტინენტური ევროპის ქვეყნებში თანდათან იძულებული ხდებიან, შემოიღონ არსებული სამართლებრივი სისტემისათვის უჩვეულო ინსტიტუტი – იურიდიული პირების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

დანაშაულებრივი შემოსავლების ან ადეკვატური ქონების კონფისკაცია, რაც ახასიათებს ასეთ პასუხისმგებლობას, ყველაზე ეფექტური ზომია ორგანიზებული დანაშაულის ამგვარ გამოვლინებასთან ბრძოლისათვის. იურიდიული პირების ლიკვიდაციაც კი ვერ უზრუნველყოფს სასურველ შედეგს ქონების კონფისკაციის გარეშე. ლიკვიდაციის შემთხვევაში, კომპანიის ქონება ხვდება არა სახელმწიფო (საჯარო) ფონდებში, არამედ კვლავ კომპანიის პარტნიორების, აქციონერების საკუთრებაში გადადის, რაც გარკვეულწილად მისი ლეგალიზაცია, ანუ ახალი დანაშაულია.

8. დასკვნა

„უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ კანონის მიღება უდავოდ პროგრესულ ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს. თუმცა კანონში არსებული ხარვეზები, რომლებსაც, ალბათ, პრაქტიკაც დაადასტურებს, შემდგომი მსჯელობის საგნად უნდა იქცეს, კერძოდ, მომხმარებლისადმი სათანადო გულმოდგინების პრინციპები, მონიტორინგს დაქვემდებარებულ გარიგებათა კრიტერიუმების მოუქნელობა, დამატებითი სამართლებრივი ბარიერების არარსებობა და არაადეკვატური ზედამხედველობა, რაც ვერ უზრუნველყოფს ეკონომიკის შესაბამისი სექტორების გაფილტვრას დანაშაულებრივი სამყაროს წარმომადგენელთაგან და სხვ., ეს ის საკითხებია, რომლებიც აუცილებელ გადახედვასა და შესაბამის რეგულირებას საჭიროებენ. ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო ეროვნული რეჟიმი საკმაოდ მოქნილი უნდა იყოს იმისათვის, რათა შეძლოს ფულის გათეთრების ახალი მეთოდების გამოვლენა და მათზე რეაგირება. მითუმეტეს პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ფულის გათეთრებლები დიდი ფანტაზიის უნარს ავლენენ ახალი სქემების შემუშავებაში, რათა თავი აარიდონ კანონით დადგენილ მექანიზმებს.

ფულის გათეთრების აღმკვეთმა ღონისძიებებმა ქმედითი და ეფექტიანი ხასიათი რომ შეიძინოს, ძალზე მნიშვნელოვანია ამ ფენომენის სათანადოდ გაცნობიერება, როგორც ხელისუფლების ორგანოთა, ისე კერძო სექტორის მხრიდან. აგრეთვე განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმ კადრების სათანადოდ სწავლება-მომზადებას, რომელთაც კანონით გათვალისწინებული სხვადასხვა ფუნქციის განხორციელება დაეკისრებათ.

ამასთან, არ შეიძლება ყურადღება არ შევანეროთ კონფისკაციისა და იურიდიული პირების პასუხისმგებლობის საკითხზე, რომელიც თუმცა წინამდებარე კანონის მოწესრიგების სფეროში არ ექცევა, მაგრამ ფულის გათეთრების აღმკვეთი რეჟიმის კონტექსტში უდავოდ პრინციპულია. არ შეიძლება იმ მოსაზრების მხარდაჭერა, რომ ნაადრევია საქართველოში ისეთი ახალი ინსტიტუტების შემოღება, რომლებიც თვით დიდი სამართლებრივი ტრადიციების ქვეყნებშიც ახლა მკვიდრდება. იურიდიული პირების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, რომელიც მართლაც ფორმალურადაა იქნება კონფისკაციის გარეშე, შესაძლოა, დღეს საქართველოში უფრო აქტუალური იყოს, ვიდრე გერმანიასა თუ საფრანგეთში. ამასთან, ასეთი ინსტიტუტის დანერგვით გადაილახება ის სამართლებრივი წინააღმდეგობა, რომელიც აფერხებს საქართველოს მიერ ხელმოწერილი საერთაშორისო ხელშეკრულებების რატიფიკაციას. ტრანსნაციონალური დანაშაულის წინააღმდეგ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენციის, ფულის გათეთრების დანაშაულებრივი საქმიანობის შედეგად მოპოვებული ქონების დაყადაღებისა და კონფისკაციის შესახებ ევროპის საბჭოს კონვენციის, ნარკოტიკული და ფსიქოტროპული ნივთიერებების უკანონო ბრუნვის წინააღმდეგ კონვენციისა და სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებების მიმართ გამოხატული პოლიტიკური ნება, აღებული ვალდებულება, პირველ რიგში, სამართლებრივ უზრუნველყოფას საჭიროებს. მით უფრო, რომ იურიდიული პირების დანაშაულებრივი საქმიანობა უკვე არა მხოლოდ მოსალოდნელი საფრთხეა, არამედ არსებული რეალობა.